

JEMENI KRÍZIS: EGY FIATAL GENERÁCIÓ JÖVŐJÉNEK FELÁLDOZÁSA. AZ AKTUÁLIS OKTATÁSI RENDSZER ÉS A LÁNYOK TANÍTTATÁSA A POLGÁR- HÁBORÚS JEMENBEN

Prantner Zoltán

*„Egy társadalomnak nincs esélye a sikerre, ha asszonyai iskolázatlanok.”
Khaled Hosseini*

Összefoglaló:

A fegyveres konfliktus fokozódása jelentős hatással volt a jemeni oktatási rendszerre 2015 márciusa óta. Az iskolákat számos alkalommal érte támadás, az épen maradt épületeket pedig a szemben álló felek gyakran kisajátították vagy belső menekültek elszállásolására alakították át. A higiéniai feltételek kritikussá válása mellett az oktatási intézmények túlterheltek lettek, és tanárhiány lépett fel a fizetések megvonása miatt. A kedvezőtlen körülmények radikálisan növelték az oktatáson kívül rekedt gyermekek számát, akik között a lányok kiemelt arányban képviselik magukat. Napjainkban a szegénységi küszöb alatt élő családok szívesebben oktatják inkább a fiúkat, miközben a lányokat már gyerekkorukban házasságra kényszerítik. A stabil belpolitikai helyzet megteremtése mellett az oktatási rendszer alapvető reformja és a konzervatív szemlélet felülvizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy a modern és hatékony képzés minden lány számára szabadon elérhetővé váljon az országban.

Kulcsszavak:

Jemen, polgárháború, oktatás, gyermekek, nemzetközi szervezetek

Abstract:

The escalating armed conflict had a considerable influence on the education system in Yemen since March 2015. Schools were under attack several times and buildings that remained intact were often expropriated by opposing parties or converted for housing internally displaced persons. The educational institutions became overcrowded with critical hygiene conditions and there was a shortage of teachers due to the withdrawal of salaries. Adverse conditions have led to a radical increase in the number of out-of-school children, among whom girls are over-represented. Even today, traditional families living below the poverty line prefer to educate their boys, while girls are forced to marry in their childhood. In addition to creating a stable domestic political situation, a fundamental reform

of the education system and a revision of the conservative approach are essential for modern, effective and freely accessible training for all girls in the country.

Keywords: Yemen, civil war, education, children, international organisations

Bevezető

A 2015 márciusa óta súlyosbodó jemeni konfliktus rendkívül komoly következményekkel járt a helyi lakosságra nézve, ami már a fegyveres konfliktus kirobbanása előtt is komoly hiányosságokkal küzdött az élelmiszer- és az egészségügyi ellátás terén. Az összecsapások következtében a halálos áldozatok száma 2019 októberére meghaladta a 100 000 főt. Ebből mintegy 12 000 civil akkor vesztette életét, amikor a szemben álló felek kimondottan polgári célpontokat támadtak.¹ A harcokban az infrastruktúra ugyancsak komoly károkat szenvedett, és a szegénység tovább növekedett. Az UNHCR és az UNICEF jelentése szerint az ország 30,5 millió lakosából 24,3 millióan kritikus életkörülményeik miatt sürgősen humanitárius segílyre szorulnak, akik közül 12,24 millióan 18 év alattiak. Emellett 3,65 millió főt – azon belül is mintegy 2 millió gyermeket – regisztráltak belső menekülteként az elmúlt öt év során, akiknek több mint 80%-a egy évnél hosszabb időt töltött távol eredeti lakóhelyétől.² A belső menekültek mintegy 76%-a nő és gyermek volt már 2018-ban, miközben megközelítette a 21%-ot azoknak a háztartásoknak az aránya az áttelepülőkön és a befogadó közösségeken belül, amelyeket 18 év alatti nők vezettek.³ Többségük – különböző okokból kifolyólag – gyakran a legalapvetőbb egészségügyi ellátás és gazdasági lehetőségek mellett oktatásban sem részesülhettek, ami jelenleg esélyt adhatna nekik a munkaerőpiacon való megjelenésükre, majd pedig érvényesülésükre. Mindezekben túl több mint 2 millió főre becsülték azoknak az iskoláskorú gyermekeknek a számát, akik 2015 márciusa és 2018 kö-

¹ ACLED Press Release (2019): Over 100.000 Reported Killed in Yemen War. <https://acleddata.com/2019/10/31/press-release-over-100000-reported-killed-in-yemen-war/> (letöltés dátuma: 2020. 07. 04.).

² UNICEF (2020a) *Yemen*. <https://www.unicef.org/appeals/yemen.html> (letöltés dátuma: 2020. 07. 04.); UNHCR Operational Update (2020): *Yemen*. <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Yemen%20Operational%20Update%20-%2011JUN20.pdf> (letöltés dátuma: 2020. 07. 04.).

³ Al-Khawlani, Areej Jamal (2018): Take Five: „Yemeni women and girls are the ones who are paying the price of war” *UN Women*. Wednesday, September 12, 2018. <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2018/9/take-five-areej-jamal-al--khawlani> (letöltés dátuma: 2020. 07. 05.).

zött az oktatási rendszeren kívül rekedtek.⁴ Amennyiben utóbbi adatot a lányokra vetítjük, akkor ennél is megdöbbentőbb kép rajzolódik ki a jemeni Oktatási Minisztérium statisztikája alapján: 86%-uk vett részt alapfokú képzésben, 43%-uk középfokú oktatásban, és alig 7%-uk folytatott felsőfokú tanulmányokat.⁵ Utóbbiak okán hatványozottan nőtt a kockázata annak, hogy az iskolákon kívül rekedt fiatalok közül sokan gyerekmunkára kényszerülnek, vagy a fiúkat gyerekkatonának sorozzák be, míg a lányokat a korábbiaknál nagyobb arányban kényszerítik házasságra még felnőttkoruk elérése előtt.⁶

Kritikus oktatási feltételek

A jemeni oktatási rendszer egyértelmű és folyamatos fejlődést mutatott 1999–2013 között. Ezen periódus alatt a beiskolázott gyermekek aránya 71,3%-ról 97,5%-ra emelkedett, és az Oktatási Minisztérium adatai alapján meghaladta az ötmilliót azoknak a diákoknak a száma a 2012/2013-as tanévben, akik a mintegy 17 000 iskola 136 000 osztálytermében tanultak.⁷ A jemeni kormány az írástudatlanság csökkentése mellett kiemelt figyelmet szentelt a nemek közötti különbségek csökkentésére is, és előremutató kezdeményezésként egyes kormányzóságokban anyagilag támogatta a nélkülöző családok lánygyermekének 4–9 osztályos tanulmányait 2004–2010 között. Emellett számos szervezettel együttműködve ösztöndíjprogramot indított lánygyermekek motiválására azzal a feltétellel, hogy a kedvezményezettek nem hiányozhatnak többet az

⁴ Global Coalition to Protect Education from Attack (2019): *Safeguard Yemen's Future: Protect Education from Attack*. http://www.protectingeducation.org/sites/default/files/documents/safeguard_yemens_future_2019.pdf (letöltés dátuma: 2020. 07. 05.); Humanitarian Aid (2018): *Children's education latest victim of Yemen conflict* – UNICEF. UN News, <https://news.un.org/en/story/2018/03/1006051> (letöltés dátuma: 2020. 07. 05.).

⁵ A fiúknál ugyanezen szempontok alapján az arányok 99–59–15% voltak. Lásd Sharaf, Mohammed (2019): *For Yemeni Women, the Path to Universities Gets Tougher*. Al-Fanar Media. <https://www.al-fanarmedia.org/2019/08/for-yemeni-women-the-path-to-universities-gets-tougher/> (letöltés dátuma: 2020. 07. 04.).

⁶ Az UNICEF egyik jelentése szerint a lányok 44,5%-a már 15 éves kora előtt házasságot kötött 2016-ban. Ugyanez a ENSZ kimutatása szerint 3467 gyermeket toboroztak ígéretekkel vagy erőszakkal a szemben álló fegyveresek 2015 márciusát követően. Lásd UNICEF (2020b): *Yemen five years on: Children, Conflict and COVID-19*. https://www.unicef.org/yemen/sites/unicef.org.yemen/files/2020-06/Yemen%20five%20years%20on_REPORT%20.pdf (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.); Williams, Victoria R. (2020): *Indigenous Peoples. An Encyclopedia of Culture, History and Threats to Survival*. ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California. 414.

⁷ Moheydeen, Khalid (2016): *Education in Yemen Struggles after More than a Year of Conflict*. *World Bank Blogs*, October 07, 2016. <https://blogs.worldbank.org/arabvoices/education-yemen-struggles-conflict> (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.).

órák 20%-ánál, évet csak egy alkalommal ismételhetnek, valamint eredményesen elvégzik a teljes képzést. Az eredmények azt mutatták, hogy a pénzügyi segítség hatására a kulturális normák módosultak. A felnőttek közül többen változtattak a lányok oktatásáról vallott addigi konzervatív felfogásukon, és mind több lányt, illetve nőt engedtek iskolában tanulni. A programnak köszönhetően a 2010–2011-es tanévben már több mint 39 000 lányt iskoláztak be mintegy 275 oktatási intézményben.⁸

A folyamat támogatására a jemeni kormány a női tanárok létszámát is növelni kívánta az oktatói gárdában.⁹ Emiatt a Világbankkal és egyéb nemzetközi szervezetekkel együttműködésben már 2007-ben programot indított a vidéki régiókban a nemi egyenlőtlenségek mérséklésére, aminek köszönhetően több mint 1000 nő szerzett pedagógus végzettséget 2013 végéig.¹⁰

A polgárháború azonban – több más mellett – ellehetlenítette az említett kezdeményezések folytatását. A fegyveres konfliktus több helyen gyakorlatilag teljesen szétzilálta az oktatás feltételeit, és becslések szerint mintegy 2000 oktatási intézmény vált különböző okból használhatatlanná 2019-re. Így a légi- és tüzérségi támadásokban, illetve öszszecsapásokban több iskola is találatot kapott, aminek eredményeként 256 teljesen megsemmisült, további 1520 pedig megrongálódott.¹¹ A levegőből indított támadásokban ugyanakkor az intézményi háttér rombolása mellett több alkalommal a tanulók és a tanárok közül is sokan veszítették életüket. A fegyvertelen civilek sérelmére elkövetett inciden-

⁸ The World Bank (2013): *In Yemen, Breaking Barriers to Girls' Education*. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/04/11/yemen-breaking-barriers-to-girls-education> (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.).

⁹ A középiskolai oktatói gárdában 7,5% volt a női dolgozók aránya a vidéki területeken 2008-ban, és még 2010–2011-ben is mindössze 28%-os részesedéssel képviseltették magukat az alap- és középfokú oktatásban. A jemeni oktatási minisztérium becslése szerint ugyanakkor további 4500 női tanárra volt szükség a vidéki területeken. Lásd Beedy, Katrina (2018): *Education in Yemen Still Needs Attention*. Borgen Project. <https://borgenproject.org/tag/education-in-yemen/> (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.); OCHA (2013): *Humanitarian Bulletin Yemen*. Issue 14. <https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/Yemen%20Humanitarian%20Bulletin%20-%20Issue%202014.pdf> (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.).

¹⁰ The World Bank (2013).

¹¹ A húszik fellegetvárának számító Szadaa kormányzóágban az oktatási intézmények országos viszonylatban kiugróan magas arányban váltak célponttá. Beszámolók szerint az érintett területen a szaúdiak által vezetett légitámadások 25–50%-a irányult iskolák és egyetemek ellen minden évben. Emellett a Szanaában 2015–2016-ban megrongálódott vagy lerombolt tanintézmények 90%-a szintén a koalíciós erők légitámadásai során kapott találatot. A Taizz feletti ellenőrzésért 2018 júniusa és decembere között folytatott öszszecsapásokban pedig legkevesebb nyolc iskolai, technikumí és egyetemi épületbe csapódtak rakéták. Lásd War Child (2019): *Being kept behind. The impact of Conflict on the Education of Yemen's Children*. Highgate Studios, London. 9. https://www.warchild.org.uk/sites/default/files/link-files/War_Child_UK_Yemen_Report_Being_Kept_Behind_FINAL_0_0.pdf (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.).

sek közül kiemelkedett, amikor a szaúdi légiereő a Szaada tartománybeli Dahjanban 2018. augusztus 9-én megsemmisített egy 6–16 év közötti fiúkat szállító iskolabuszt egy zsúfolt piac közepén, akik éppen egy nyári programon vettek részt. A támadásban legkevesebben 51-en életüket veszítették, akik közül legalább 26 gyerek volt, és 4 tanár.¹² További példaként említhető még többek között, amikor szintén a Szaada tartománybeli Hajdanban az egyik iskolát ért támadásban 10 diák meghalt és további 30 megsebesült, a Szanaa tartománybeli Nihm körzetben pedig két tanulóval és egy iskolai adminisztrátorral végzett a detonáció 2017. január 10-én, amikor rakéta csapódott a közeli illegális benzinkútba.¹³ Mindezek mellett ugyancsak kiemelkedő és sokszor kiszámíthatatlan veszélyt jelentenek a diákok és tanáraik számára a szemben álló felek szárazföldön vívott fegyveres összecsapásai is. Nehéztüzérségi és aknavető-támadások miatt például öt diák sérült meg egy iskolában az al-Bajda tartománybeli Na'man körzetben 2018. január 9-én, egy 18 éves nő pedig életét veszítette a Taizz kormányzóságbeli Kahira körzetben 2018. február 4-én.¹⁴ Járulékos veszteségnek könyvelték el azt a hat lánytanulót és egy tanárt is, akiket eltévedt lövedékek sebesítettek meg 2018. november 18-án, amikor ismeretlen tettesek sikertelen merényletkísérletet követtek el az egyik dél-jemeni milícia helyettes vezetője ellen, amikor az éppen egy iskola mellett haladt el. Alig egy hónappal később az Al-Hodeida Egyetem területén a húszik egyik feltételezett híve meglepetésszerű támadást hajtott végre lőfegyverével az éppen körülötte tartózkodók ellen. Az egyszemélyes akcióban számos civil megsérült.¹⁵ A megkülönböztetés nélküli erőszak mellett több célzott fegyveres támadásra is sor került iskolai dolgozók ellen, aminek az Ádeni Egyetem Egészségügyi Karának dékánja 2018. május 16-án, egy ádeni iskolaigazgató 2018. szeptember 23-án, Dhamar kormányzóság oktatási hivatalának igazgatója pedig 2018. december 10-én vált áldozatává. Az áldozatok mindegyikével saját otthonuk előtt vagy a lakásukban végeztek az ismeretlen merénylők, akik a rendőrség feltételezése szerint az al-Kaida vagy az Iszlám Állam helyi aktivistái voltak.¹⁶ Rendszeresek voltak emellett azok a sajnálatos esetek

¹² A Human Rights Watch adatai szerint a légi csapásban további 19 gyermek és egy tanár sérült meg. Lásd Global Coalition to Protect Education from Attack (2020): *Education Under Attack 2020*. <https://plan-international.org/publications/education-under-attack-2020#download-options> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

¹³ Al Jazeera (2016): *Yemen: 'Ten children killed' in attack on school*. <http://www.aljazeera.com/news/2016/08/yemen-ten-children-killed-attack-school-160814062403159.html> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.); Human Rights Watch (2017): *Yemen: Saudi-Led Coalition Airstrike Near School*. <https://www.hrw.org/news/2017/02/16/yemen-saudi-led-coalition-airstrike-near-school> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

¹⁴ War Child (2019).

¹⁵ Uo.

¹⁶ Global Coalition to Protect Education from Attack (2020): *Education Under Attack. Yemen*.

is, amikor „csak” életveszélyesen megfenyegették a gyerekek tanárait a biztonsági erők vagy a fegyveres milíciák tagjai.

A kirívó incidensek 2019-ben is folytatódtak, amelyekben legkevesebb 65 diák vagy iskolai dolgozó sérült meg vagy veszítette életét.¹⁷ A polgárháború egyik sajátos következményeként azonban nemcsak az egymással harcoló felek, hanem egyes esetekben maguk a diákok jelentettek akarva-akaratlanul veszélyt iskolájukra, illetve az ott tartózkodó diáktársaikra és nevelőikre. Kevésbé ismert tény, hogy világviszonylatban Jemen élvonalban van az egy főre jutó fegyverek számával. Ez eredményezheti, a gyakori, heves intenzitású összecsapásokkal társulva, hogy a gyerekek is könnyen juthatnak harceszközök birtokába. Emiatt következhetett be az az eset, amikor az egyik tanuló egy besült bombát talált az otthona közelében, amit azután bevitt az iskolájába al-Fatahban 2019. április 3-án, hogy ott megmutassa a barátainak. A gyerekeknek azonban valahogy mégis sikerült aktiválniuk a működésképtelennek gondolt robbanószerkezetet, aminek eredményeként két gyermek meghalt, nyolc másik pedig súlyosan megsérült. Az áldozatok mindegyike 12–14 év közötti volt.¹⁸ Egy másik esetben ugyanakkor egy középiskolás lánydiák Ibb tartományban egy kézigránáttal a kezében jelent meg iskolájánál, és az intézmény felrobbantásával fenyegetőzött, amiért tandíjmaradása miatt nem kapott lehetőséget a levizsgázásra.¹⁹

Az oktatási intézmények elleni támadásokban kiemelt fontossága volt annak, hogy a fegyveres erők és csoportok – azon belül is döntően a húszik – rendszeresen katonai célzattal használták az épen maradt épületeket.²⁰ Emiatt következhetett be az az eset, hogy a koalíciós erők 2016. január 5-én légitámadást mértek a szanaai al-Noor Vakokat Gondozó és Rehabi-

https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/eua_2020_yemen.pdf (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.); Shi Yinglun (2018): *Well-known college dean killed in break-in shooting in Yemen's Aden*. Xinhuanet, http://www.xinhuanet.com/english/2018-05/16/c_137183552.htm (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.); Yan (2018): *Education official assassinated by gunmen in Yemen's Aden*. Xinhuanet, http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/23/c_137488597.htm (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

17 Global Coalition to Protect Education from Attack (2020): <https://protectingeducation.org/> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

18 AFP (2019): *Yemen children killed and injured after pupil brings unexploded ordnance to school*. The Defence Post, <https://www.thedefensepost.com/2019/04/05/yemen-children-killed-unexploded-ordnance-sanaa/> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

19 Al-Sherbini, Ramadan (2019): *Girl threatens to bomb school after barred from exam*. Gulf News, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/girl-threatens-to-bomb-school-after-barred-from-exam-1.68658811> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

20 Az oktatási épületek katonai kisajátítása 2015-ben tetőzött, amikor az ENSZ 84 ilyen esetet állapított meg. Az azóta eltelt időszak alatt egy-két tucat hasonló esetet dokumentáltak minden évben, és még 2019-ben is 23 iskolai létesítmény funkcionált részben vagy egészben laktanyaként és/vagy fogolytáboroként. UN Humanitarian Needs Overview (2019): *Yemen*. 47. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_Yemen_HNO_FINAL.pdf (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

litációs Központjára. A főváros egyetlen látássérültekkel foglalkozó bentlakásos intézetében a húszik korábban egy irodát alakítottak ki, valamint fegyvereseket szállásoltak el. Habár a bent tartózkodók szerencséjére a bomba robbanófeje becsapódáskor nem aktiválódott, így is súlyos károk keletkeztek az épületben, valamint négy civil – köztük egy 18 éves diák – megsebesült a betört ablakok szilánkjaitól.²¹ A rendelkezésre álló férőhelyek számát a harcok mellett tovább csökkentette, hogy a humanitárius krízis növekedésével a sértetlen vagy minimális károkat szenvedett ingatlanok közül mind többet – 2019-ben pl. 167-et – alakítottak át belső menekültek elszállásolására, miközben a meghagyott iskolák legtöbbször elégtelen bútorzat és kritikus higiéniai feltételek jellemezték.²² A fegyveresek ugyanakkor a polgárháború elhúzódásával egyre gyakrabban tekintették az iskolákat potenciális „önkéntesek” gyűjtőhelyének. A húszik 2015-től mind többször alkalmazták azt a gyakorlatot, hogy az iskolába vezető úton vagy az általuk körülrzárt, esetleg katonai célzattal használt oktatási intézményekben – gyakran kényszer alkalmazásával – besorozták és kiképezték katonának a látókörükbe került fiúkat. Toborzótevékenységüket 2017-től már kiterjesztették a lányokra is, akiknek logisztikai feladatokat és propagandatevékenységet kellett ellátniuk.²³

Jelentősen csökkentették a képzett pedagógusok számát, valamint nehezítették az iskolák működési feltételeit a finanszírozási problémák is. A húszik ellenőrzése alatt álló fővárosban és további 10 észak-jemeni tartományban ugyanis – a többi köztisztviselőhöz hasonlóan – a szerencsésebb tanárok is fizetésüknek csak egy részét kapták meg, míg a többiek egyáltalán nem jutottak hozzá jogos járandóságukhoz 2016 októbere óta, miután a Jemeni Központi Bankot Szanaából Ádenbe költöztették át.²⁴

²¹ Human Rights Watch (2016): *Yemen: Houthis Endangered School for Blind*. <https://www.hrw.org/news/2016/01/13/yemen-houthis-endangered-school-blind> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

²² UN Humanitarian Needs Overview (2019): *Yemen*. 47.; Al-Aswadi, Youmna Fathi (2020): *Internally Displaced Girls and Education in Yemen*. World Education Blog. <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/01/06/internally-displaced-girls-and-education-in-yemen/> (letöltés dátuma: 2020. 06. 12.).

²³ Az ENSZ jelentése szerint a húszik 20 iskolában toboroztak és képezték ki gyermekeket 2018-ban. Az említett intézmények közül 4-ben kimondottan lányokat próbáltak csatlakozásra bírni. Lásd UN Security Council (2019): *Children and armed conflict in Yemen*. S/2019/453. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2019_453.pdf (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.).

²⁴ A húszik döntése a havi járandóság kifizetésének felfüggesztéséről több mint 135 000 tanárt érintett 10 000 iskolában. Utóbbi országos viszonylatra vetítve, elmondható, hogy az összes jemeni pedagógus és tanár mintegy 67%-a 2018-ban már közel két év óta egyáltalán nem kapott juttatást. Többen kénytelenek voltak emiatt más megélhetési lehetőség után nézni, míg mások mellékállást vállaltak, ezáltal csak részdíjban, csökkentett óraszámban tudtak tanítani. Lásd Al-Amman, Fawziah – Patchett, Hannah – Shamsan, Shams (2019): *A Gender Crisis: Understanding the Experiences of Yemen's War*.

A nyilvánosan tiltakozókat a húszik eltávolították és másokkal helyettesítették, valamint legkevesebb hat egyetemi professzort őrizetbe vettek és bebörtönöztek 2018 júniusában, amiért Ádenbe utaztak, hogy hozzájussanak bérükhöz a nemzetközileg elismert al-Hadi-kormánytól.²⁵ A helyzet nem volt szerencsésebb az ország déli régióiban sem, ahol habár a tanárok továbbra is rendszeres havi fizetésben részesültek, a kifizetett összegek azonban értéküket veszítették a 2018 őszén kibontakozott hiperinflációnak köszönhetően. Végül több tíz ezer oktató hirdetett sztrájkot, és az iskolák 90%-a zárva maradt a 2018/2019-es tanév első másfél hónapjában, amíg az érintettek fizetésemelést nem kaptak.²⁶

Fentiek okán már akkor 3,7–4 millió beiskolázott gyermek taníttatása került veszélybe, miközben észrevehetően csökkent az oktatás színvonala a tanintézetekben. A képzett tanárok hiánya miatt lecsökkent a tanítási napok és a tanórák száma,²⁷ a megmaradt pedagógusok motivációja gyakran lehanyaglott, a pályaelhagyók helyére pedig sokszor olyan helyettesek vagy önkéntesek kerültek, akiknek nem volt felsőfokú végzettsége. A tanulók jegyei romlottak, nőtt a bukások száma, és gyakran különböző osztályokat kellett összevonni egy teremben. Az így kialakult túlszűfoltóság problémát jelentett diákoknak és tanároknak egyaránt (magánbeszélgetések, hangzavar és verekedések, ami elterelte a diákok figyelmét, egyúttal pedig megnehezítette a tanároknak a fegyelem megtartását, az ismeretek átadását és a lecke elmagyarázását/kikérdezését), ami hatványozottan megmutatkozott a belső menekülteket befogadó közösségekben. A kritikán aluli körülményeket jól jellemezte továbbá, hogy sok intézményben nem volt fürdőszoba, szabadidős tér és elegendő mellékhelyiség, valamint alig 50%-ukban lehetett megbízható minőségű, biztonságos ivóvízhez jutni.²⁸ A helyzet még ennél is kritikusabb a vidéki

Sana'a Center for Strategic Studies. 43.; Schlein, Lisa (2018): *UNICEF: Education a Major Casualty of Yemen's War*. Vox. <https://www.voanews.com/world-news/middle-east-dont-use/unicef-education-major-casualty-yemens-war> (letöltés dátuma: 2020. 07. 11.).

²⁵ Seif, Islam (2018): *Yemen's Houthi militia moves detained Sanaa University professors to prison*. Al Arabiya. <https://english.alarabiya.net/en/News/gulf/2018/06/25/Yemen-s-Houthi-militia-moves-detained-Sanaa-University-professors-to-prison> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

²⁶ Mahmood, Ali – Al Wasmí, Naser (2018): *Yemeni schools open their doors following months-long teachers' strike*. The National. <https://www.thenational.ae/world/mena/yemeni-schools-open-their-doors-following-months-long-teachers-strike-1.783101> (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

²⁷ Több tartományból a források egyhangúlag arról számoltak be, hogy bizonyos iskolákban már délelőtt 10 órakor véget ért az aznapi tanítás.

²⁸ A War Child kutatásai szerint például 1–3 vécé volt használható iskolánként, amelyekben 100 és 4200 között volt a diákok száma. A sokszor elviselhetetlen higiéniai állapotokon tovább rontott, hogy többségükben hiányzott a megfelelő szennyvízelvezetés. Lásd: War Child (2019).

régiókban, ahol eleve kevesebb iskola működött korábban. Mindezek következtében közel 500 000 diák hagyta el az iskolát tanulmányai befejezése előtt a fegyveres konfliktus 2015. márciusi kirobbanását követően.²⁹

A koronavírus jemeni megjelenését követően az amúgy is kritikus helyzet még súlyosabbá vált. A járvány terjedésének akadályozására országsszerte bezárták az iskolákat, amelyek közül 55-öt karanténnak alakítottak át a fertőzékenységű páciensek elkülönítésére.³⁰ Mindezek következtében mintegy 7,8 millió gyerek oktatása vált lehetetlenné.³¹

A lányok oktatása, különös tekintettel a belső menekültekre

A legtöbb belső menekült az ország vidéki területeiről származik, és a polgárháború miatt otthona mellett addigi megélhetési forrását is elveszítette. Az átmeneti lakóhelynek kijelölt vagy választott sükségtáborok legtöbbszörében nincs oktatás, ahol pedig indítanak osztályokat, ott is legfeljebb 1–5. osztályos alapképzésre van lehetőség. Alternatív megoldásként a szülők a közelben lévő magániskolába járathatnák gyermekeiket, amit azonban a nélkülözés miatt legtöbbször nem engedhet meg magának.³² A szűkös anyagi források miatt még arra sincs elegendő pénzük, hogy akár állami iskolában finanszírozni tudják a beiratkozás és a vizsgáztatás díjait, illetve az iskolai étkeztetést, a tanszereket, az iskolatáskát és a felmerülő egyéb járulékos költségeket. Különösen a rurális térségből származó tradicionális családok közül sokan emiatt inkább a fiúk – a leendő kenyérkereső családfők – képzésére helyezik a hangsúlyt. A lányok oktatását nem tekintik különösebben fontosnak, és inkább hasznosabbnak tartják, ha otthon maradnak és besegítenek a házimunkába.³³

²⁹ Xinhua (2019): *UNICEF starts to offer salaries to unpaid teachers in Yemen*. http://www.xinhuanet.com/english/2019-03/11/c_137884185.htm (letöltés dátuma: 2020. 07. 12.).

³⁰ UNICEF (2020b): i. m.

³¹ UNICEF (2020c): *Yemeni children face deadly hunger and aid shortages as COVID-19 pandemic spreads*. <https://www.unicef.org/press-releases/yemeni-children-face-deadly-hunger-and-aid-shortages-covid-19-pandemic-spreads> (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.).

³² Taizz városban például jelenleg a magánóvodai ellátás díja gyermekenként 11 606 rijál (46 dollár) havonta, a nemzetközi általános iskola éves tandíja pedig 457 397 rijál (1830 dollár) tanulóként, ami számos család számára megfizethetetlen összeget jelent. Lásd Numbeo (2020): *Cost of Living in Yemen*. https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Yemen (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.).

³³ A felmérések ugyanakkor azt mutatják, hogy a fiúk a lányoknál kevésbé motiváltak iskolába járni. A lányok ugyanis az oktatásban lehetőséget látnak kiszolgáltatott társadalmi helyzetük megváltoztatására, ezért jóval fegyelmesebbek és szorgalmasabbak. A fiúk ugyanakkor sokszor céltalannak tartják az iskolába járást a számtalan munka és fizetés nélkül maradt tanult ember láttán. Lásd Al-Ammar, Fawziah – Patchett, Hannah – Shamsan, Shams (2019): i. m. 46.

Igyekeznek emellett mielőbb kiházasítani őket – lehetőleg egy idősebb, tehetősebb férfival –, hogy így védjék meg a becületüket és kerüljék el egyúttal a társadalmi megbélyegzést, ami automatikusan bekövetkezne, amennyiben családjuk egyedülálló női tagjain – védtelen és kiszolgáltatott helyzetükkel visszaélve – nemi erőszakot követnének el a háborús körülmények között. További kiemelt szempont számukra, hogy így kívánják csökkenteni családjuk létszámát és mindennapi kiadásait, a kapott hozománnyal pedig növelni anyagi tartalékaikat.³⁴

Azok a belső menekült szülők, akik pedig hajlandóak lennének képeztetni lánygyermeküket, az anyagi nehézségek mellett további nehézségekkel kénytelenek szembesülni. Jelentős részük aktuális tartózkodási helyének környezetében nem működik lányiskola, a lányok erényének megóvása miatt pedig nem akarják őket koedukált osztályba járatni. Utóbbi és a férfi tanárok gyakori konzervatív megnyilvánulásai miatt sokan inkább női tanárokat szeretnének lánygyermekük mellé. A női pedagógusok eleve magas hiányát ugyanakkor tovább növelte, hogy a központi vezetés a bérek kiutalásánál férfi kollégáikat részesítette előnyben. A pályán maradtak kénytelenek voltak emiatt külső anyagi források felajánlásaiból vagy annak hiányában sokszor önkéntes alapon gyakorolni hivatásukat.

A lányok oktatását nehezíti még az a szélsőséges konzervativizmus, ami még napjainkban is megmutatkozik a jemeni társadalom bizonyos csoportjainál. Utóbbi egyik legextrémebb megnyilvánulása, amikor döntően az ISIL helyi ágának aktivistái kimondottan a lányiskolákat vették célba az ottani oktatás ellehetetlenítésére. Így például 2017 novemberében elküldött WhatsApp üzeneteikben több iskolát bombázással fenyegettek meg, amennyiben nem szüntetik be lánytanulóik további oktatását.³⁵ Egy másik alkalommal ismeretlen fegyveresek kézigránátot hajítottak egy Al-Hauta városbeli iskolára 2017. december 8-án, a fiúk és a lányok szegregációjára vonatkozó követelésük nyomtatékosítására.³⁶ Hasonló eset következett be egy hodeidai lányiskolában 2018. július 21-én. Szerencsére akkor az ismeretlen elkövető gránátja nem okozott sem

³⁴ Amíg például a fegyveres konfliktus kirobbanása előtt a 18 év alatti lányok 50%-a volt házas, addig ez az arány több mint 66%-ra emelkedett 2017 végére. Elmaradt annak a törvényjavaslatnak az elfogadása is, ami a lányok védelmére 18 évben állapította volna meg a házasságkötés alsó korhatárát. Lásd: International Rescue Committee (2019): *4 ways the war in Yemen has impacted women and girls*. <https://www.rescue.org/article/4-ways-war-yemen-has-impacted-women-and-girls> (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.); Ferguson, Sarah (2017): *After Years of Civil War, Child Marriage Is on the Rise in Yemen*. UNICEF USA. <https://www.unicefusa.org/stories/after-years-civil-war-child-marriage-rise-yemen/33762> (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.).

³⁵ Global Coalition to Protect Education from Attack (2018): *Education Under Attack. Yemen*. <http://eua2018.protectingeducation.org/yemen> (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.).

³⁶ Global Coalition to Protect Education from Attack (2020): i.m.

személyi sérülést, sem anyagi kárt.³⁷ A nemek elkülönítésére vonatkozó nyomatékos szándék az Ádeni Egyetemen is megmutatkozott, ahol 2015 októberében az ISIL helyi hívei röplapokon követelték több alkalommal a nemi szegregáció és a közös imádságok bevezetését, valamint a zene betiltását.³⁸ Mivel követeléseiket nem teljesítették, a radikálisok alig két-hónappal később beváltották korábbi fenyegetésüket, amikor eltakart arcú fegyvereseik a kampusz területére behatolva három kar épületét teljesen kiürítették, majd lezárták.³⁹

A belső menekülteknél további problémát jelent, hogy sokan nem tudják bizonyítani korábban elvégzett tanulmányaikat, mivel áttelepülésük alatt az eredeti dokumentumok elvesztek, hitelesített másolatot pedig nem tudnak igényelni az érintett iskola és/vagy körzeti oktatási hivatal megsemmisülése miatt. A legtöbb befogadásra alkalmas iskola emiatt formanyomtatványt töltet ki a jelöltekkel, akiket egyúttal egy hozzájáruló nyilatkozat beszerzésére is kötelez a legközelebbi oktatási hivatalból. Utóbbi kiállíttatása nemcsak bonyolult, hanem rendkívül hosszas és költségigényes folyamat is egyben. Sok felnőtt számára emiatt utóbbi megfelelő indok arra, hogy addigi erőfeszítéseit feladva a könnyebb megoldást válassza, és büntudat nélkül visszatartsa gyermekeit a családi szálláson.⁴⁰

A szülők készsége és a szükséges feltételek biztosítása sem garantálja ugyanakkor a lányok taníttatását, mivel a zsúfolt oktatási intézmények vezetésének döntésén múlik beiskoláztatási kérelmük elfogadása vagy elutasítása. Azoknak a szerencséseknak a tanulmányait pedig, akik lehetőséget kapnak, gyakran az elszenvedett traumatikus élmények és mentális zavarok, a kiélezett stresszhelyzetek, a váratlan támadástól való állandó félelem, az éhezés, az egyes tanárok felkészületlensége, valamint az alapvető iskolai tanszerek, bútorzat és helyiségek – például szegregált mellékhelyiség vagy mosdó – hiánya akadályozza. Új iskolai környezetükben osztálytársaik tehernek érzik és problémaforrásnak tartják jelenlétüket, ezért gyakran gúnyolják és kicsúfolják őket származásuk miatt, az iskola dolgozói pedig nemegyszer diszkriminálják őket. Emellett az üzemanyag árának ugrásszerű emelkedése miatt kénytelenek nagy távolságokat gyalog megtenni naponta, amelynek során életüket és testi épségüket kockáztatják a légicsapások és az aknamezők miatt, vagy emberrablás, bántalmazás, esetleg szexuális zaklatás áldozatává válhatnak.⁴¹ Ráadá-

³⁷ Uo.

³⁸ *Gunmen demand gender segregation at Yemen university.* (2015): *New Arab*, <https://english.alaraby.co.uk/english/news/2015/10/26/gunmen-demand-gender-segregation-at-yemen-university> (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.).

³⁹ *AFP* (2015): *Gunmen shut Yemen faculties for mixing of sexes.* *Lebanon Daily Star.* <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2015/Dec-29/329377-gunmen-shut-yemen-faculties-for-mixing-of-sexes.ashx> (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.).

⁴⁰ Al-Aswadi, Youmna Fathi (2020): i. m.

⁴¹ A konfliktus eszkalálódása és a humanitárius válság hatására tovább gyengült a nők és a

sul a húszik ellenőrzése alatt álló területeken mind többször bírságot kifizetnek meg őket, amiért férfikísérő nélkül közlekednek, ami tovább csökkenti a család amúgy is szegényes anyagi tartalékait.⁴² Mindezek okán a legtöbb szülő erkölcsi és biztonsági megfontolásból arra az elhatározásra jut, hogy teljesen kivessi lánygyermekét az oktatásból.⁴³

Alternatív kísérletek a krízis kezelésére

A kialakult krízishelyzet kezelésére több magán-, illetve nemzetközi kezdeményezés született. Előbbi kapcsán említésre méltó lehet annak a jemeni tanárnak az esete, aki a harcoktól sújtott Taizz városában általános iskolát alakított ki a saját otthonában, ahol 2018-ban több mint 700 gyermeket ingyen tanított.⁴⁴ Utóbbi kapcsán érdemes utalni azokra a különböző globális NGO-kra és humanitárius szervezetekre, amelyek az intézményi adottságok fejlesztésével, a tanerő képzésével, a higiéniai körülmények javításával és egy biztonságosabb oktatási tér kialakításával járultak hozzá a jemeni oktatási feltételek javításához.⁴⁵

A pedagógusok pályán való megtartása és a tanulók alacsony iskolai jelenlétének növelése érdekében az UNICEF 2019-ben vállalta, hogy anyagilag támogatja azokat a tanárokat és iskolai háttér dolgozókat, akik legalább két éve nem kaptak fizetést. A felajánlott havi 50 dollárnak⁴⁶ megfelelő összeget több mint 136 000 személynek folyósították 10 300 is-

lányok társadalmi helyzete, illetve az őket védő mechanizmusok hatékonysága. Kiszolgáltatottságuk növekedését bizonyította, hogy a nemi alapú erőszakos incidensek száma már 2017-ben 36%-kal emelkedett. Lásd: United Nations Population Fund (2018): *UNFPA Humanitarian Response in Yemen 2018*. <https://yemen.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA%20Yemen%202018%20Response%20Plan%20-%20Aug.%20version-compressed.pdf> (letöltés dátuma: 2020. 07. 18.).

⁴² Al-Ammar, Fawziyah – Patchett, Hannah – Shamsan, Shams (2019): i. m. 47.

⁴³ Al-Aswadi, Youmna Fathi (2020): i. m.

⁴⁴ Ashaq Al-Awsat (2018): *Yemeni Teacher Turns His Home Into School for 700 Students*. <https://english.aawsat.com/home/article/1443006/yemeni-teacher-turns-his-home-school-700-students> (letöltés dátuma: 2020. 07. 25.).

⁴⁵ Az UNICEF jemeni hozzájárulásáról lásd: UNICEF (2019): *Education. In Yemen, UNICEF ensures that children don't completely miss out on their education due to the ongoing conflict in the country*. <https://www.unicef.org/yemen/education> (letöltés dátuma: 2020. 07. 25.).

⁴⁶ A kiutalt anyagi támogatásnál érdemes figyelembe venni, hogy az aktuális valutaátváltási árfolyamon számítva 50 dollár 12 500 jemeni rijálnak felel meg. A példa kedvéért ennek az összegnek a vásárlóértéke jelenleg megfelel 47 félkilós kenyér, vagy 20 kiló rizs, vagy 29 liter tej, vagy 12 kiló alma, vagy közel 7 kiló csirkehús, vagy 2,75 kiló marhahús, vagy egy palack közép kategóriás, alkoholmentes bor árának. Egy átlagos havi bérlet árára, internetszolgáltatás előfizetésére vagy egy 85 négyzetméteres lakás rezsiköltségeire azonban már nem elegendő. Lásd: Numbeo (2020): i. m.

kolában.⁴⁷ Az iskolai személyzetnek juttatott anyagi hozzájárulás mellett az UNICEF ugyanekkor külön programot is indított Jemenben a lányok oktatási feltételeinek javítására 2020-ban. Ők is részét képezik annak az 1 millió tanulónak, akiknek egyéni képzési anyagokat kívánnak biztosítani, illetve annak a 820 000 kisdíáknak, akiknek lehetővé akarják tenni a biztonságos oktatáshoz való hozzáférést.⁴⁸ Mindezek mellett számos közösség spontán pénzgyűjtési kezdeményezést indított arra, hogy az így összegyűlt összegből legalább pedagógusaik utazási költségeit fedezni tudják.

Íránymutató kezdeményezésnek tekinthető a fentiek mellett, hogy a jemeni hatóságok kötelezettséget vállaltak a Biztonságos Iskolák Nyilatkozatának elfogadására.⁴⁹ Mindezek mellett a Túl Fialat a Házassághoz szervezet 525 lánytanuló részére biztosított Szanaában napi rendszerességgel reggeli étkeztetést annak érdekében, hogy az érintettek ne kerüljenek ki az iskolai rendszerből. Az élelmiszer-támogatás ugyanis segít a lányokat az osztályteremben tartani, elkerülni további elszegényedésüket, valamint megóvni őket attól a kockázattól, hogy az éhezés miatt családjuk gyerekként kiházasítsa őket.⁵⁰

A különféle nemzetközi szervezetek ezenkívül a megfelelő technikai háttér kialakításába és működtetésébe is igyekeztek bekapcsolódni. Ennek megfelelően új iskolákat építettek, illetve helyreállítottak több megrongálódott oktatási épületet, amelyeket azután berendeztek. Külön helyiségeket is kialakítottak, ahol mentálhigiéniai szakemberek és pszichológusok próbáltak segítséget nyújtani a diákoknak traumatikus élményeik feldolgozásában.⁵¹

E pozitív kezdeményezések megszervezését és lebonyolítását ugyanakkor megnehezíti a polgárháborús Jemen megosztottsága. Az országban jelenleg két oktatási miniszter van egyszerre hivatalban, ami komoly kihívást jelent a humanitárius szervezetek számára. Ráadásul az északi és a déli részen a diákokat eltérő tanmenetben és különböző tankönyvekből oktatják, ami nemcsak lelassítja a segítségnyújtás folyamatát, hanem egyúttal jelentősen be is határolja az egyes akciók tényleges eredményességét.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a Jemenben jelenleg is zajló pol-

⁴⁷ Xinhua (2019): i. m.

⁴⁸ UNICEF (2020a): i. m.

⁴⁹ A deklaráció, amit Jemen mellett további 103 állam fogadott el 2020. május közepéig, nemzetközi kötelezettségvállalás a tanulók, a tanárok, az iskolák és az egyetemek fegyveres konfliktusok következményeitől való védelmére, valamint az erőszaktól és a támadástól való félelemmentes oktatás garantálására. Lásd The Safe Schools Decalation. <https://ssd.protectingeducation.org/> (letöltés dátuma: 2020. 07. 25.).

⁵⁰ Too Young To Wed (2020): Help Girls in Yemen Stay in School. *GlobalGiving*, <https://www.globalgiving.org/projects/help-girls-in-yemen-stay-in-school/> (letöltés dátuma: 2020. 07. 25.).

⁵¹ War Child (2019): i. m. 13.

gárháború elhúzódása folyamatosan tovább csökkenheti a lányok – azon belül is különösen a belső menekültek gyermekei – esélyeit a minőségi oktatáshoz való hozzáféréshez. A fegyveres konfliktus lezárása, valamint a nemzetközi szervezetek segélyezése csak csekély mértékben tudja kedvezően befolyásolni az egyes érintettek helyzetét. Az ország minden lányára kiterjedő modern, hatékony és bárki számára szabadon elérhető képzéshez ugyanakkor a stabil belpolitikai helyzet megteremtése mellett nélkülözhetetlen lenne az oktatási rendszer alapvető reformja, valamint – különösen a vidéki területeken – a konzervatív szemlélet revideálása. Mindezek realizálásához ugyanakkor a legsürgetőbb feladat a nyomor enyhítése és a társadalom perifériájára szorult családok felzárkóztatása lenne, ami a nemzetközi segélyszervezetek és donorállamok intenzívebb jemeni szerepvállalását teszi szükségessé.